

Snježana Kordić

Rec.: **Predrag Piper**, *Jezik i prostor*, Biblioteka XX vek, knj. 91, Beograd 1997, ss. 221.

Knjiga Predraga Pipera *Jezik i prostor* nastala je kao rezultat petnaestogodišnjeg autorovog istraživanja gramatičke kategorije prostora i njenog ostvarivanja u jeziku. Završni oblik knjiga je dobila prilikom viš egodišnjeg radnog boravka na Hankuk univerzitetu u Seulu (Južna Koreja), gdje je autor već objavio u obliku članaka neke rezultate svojih istraživanja gramatičke kategorije prostora koje nalazimo i u ovoj knjizi kao i svoju prethodnu knjigu o morfosintaksi (Seul, 1997).

Prostorna problematika raspoređena je u knjizi u pet cjelina. Prva cjelina *Teorijski okviri proučavanja prostornih metafora u jeziku* (9-56 str.) započinje prikazivanjem lingvističkih teorija čije polazište je kategorija prostornosti u jeziku. Jedna od takvih teorija jest lokalistička teorija padeža. Predrag Piper smatra da termin *lokalizam* nije najsretnije odabran jer je u osnovi takvih teorija ideja prostora (lat. *spatium*), a ne mjesta (lat. *locus*). No alternativni termin kakav se pojavljuje npr. u sintagmi *spacijalna gramatika* još se nije učvrstio. Stoga P. Piper u svojoj knjizi koristi termin *teorija semantičkih lokalizacija*. Takve teorije opisuju razne jezične pojave primjenjujući odnose koji postoje unutar prostornosti, čija važnost u jeziku je neosporna - odavna je zapaženo da je prostornost u raznim jezicima jedna od najrazvijenijih kategorija, koja se izražava pomoću raznih vrsta riječi i na raznim jezičnim razinama, pomoću strukturalno jednostavnih jedinica kao što su morfemi i pomoću kompliciranih gramatičkih struktura kao što su složene rečenice. P. Piper definira tri obavezna elementa svakog značenja lokalizacije: objekt lokalizacije, lokalizator i orijentir. Tako je npr. u rečenici *Pismo je u kutiji* objekt lokalizacije *pismo*, lokalizator je *kutija*, a orijentir je označen prijedlogom *u*, koji u ovom slučaju znači 'unutrašnjost kutije'. Orijetir može biti unutrašnji, kakav je u navedenoj rečenici, ili vanjski, npr. *ispred kutije*. Opisujući i dalje lokalističku teoriju padeža, autor ističe razlikovanje statičkog od dinamičkog vida lokalizacije, npr. *Čovjek je na mostu / Čovjek odlazi s mosta*. Termine koji počivaju na tom razlikovanju - lokativnost, ablativnost, adlativnost i perlativnost - autor primjenjuje ne samo na opis jezičnih pojava nego i na opis tipologije karaktera koju je dao Erich Fromm.

Sama ideja o organiziranosti neprostornih značenja, npr. temporalnosti, posesivnosti, kauzalnosti, prema obrascu iskazivanja prostornih značenja prisutna je još od antičkog doba. Teorije koje se zasnivaju na toj ideji proučavaju metaforizaciju prostornih odnosa. Prostorni odnosi bili bi prema tome prototip u jezičnoj strukturi koji se prenosi na jezično strukturiranje nekih drugih

semantičkih kategorija. Osim toga, mnoga jezična sredstva koja izražavaju prostorne odnose mogu iskazivati i neprostorna značenja, npr. *staviti na stol* (mjesto), *stići na početak* (vrijeme), *uraditi na brzinu* (način), *haljina na kare* (osobina), *dati na poklon* (cilj). Autor ističe da funkcionalni pristup jeziku, koji polazi od sadržaja prema formi može dati vrlo zanimljive rezultate u uspoređivanju raznih jezika baš zato što mu je osnova semantička invarijanta. Na primjerima uspoređivanja s ruskim jezikom vidi se da se isto značenje može izraziti potpuno istom formom, *prebaciti na subotu* / *перенести на субботу*, različitom formom, *od prvog do šestog avgusta* / *с первого по шестое августа*, neko značenje može biti u različitom stupnju specijalizirano, *ispisati, iznositi* / *выпечатать, износить*, različite su upotrebe jezičnih sredstava prostornosti za izražavanje drugih kategorija, *Maša ima novu haljinu* / *У Маши новое платье; 1995 godine* / *в 1995 году*.

U drugoj cjelini knjige *Prostor u jeziku* (59-85 str.) opisuju se prijedložni adverbijali pomoću kojih se izražava prostorno značenje. Oni i jesu najrazvijeniji podsistem jezičnih sredstava za izražavanje prostornih odnosa u svim slavenskim jezicima. Autor daje popis prijedloga i padeža koji čine modele konstrukcija s prostornim značenjem. Pritom primjenjuje kao kriterij i dinamički / statički vid prostornog odnosa kako bi opisao razlike među padežima. U nastavku opisuje priložna značenja mjesta i pravca u makedonskom jeziku.

Treća cjelina, pod naslovom *Prostorne metafore u jeziku i govoru* (89-130 str.), započinje kraćim prikazivanjem semantičkih kategorija u kojima se očituje prototipski status prostorne lokalizacije. Tu su temporalnost, aspektualnost, gradacija, posesivnost i kvalifikacija. Od svih slavenskih jezika najizrazitiju formalnu vezu između kategorija prostora, posvojnosti i osobine pokazuje ruski jezik, npr. *стол у окна, словарь у Петра, мать в печали*. U trećem dijelu knjige se, nadalje, opisuju prijedložni adverbijali pomoću koji se izražava kategorija vremena. Vidi se da se na njih može primijeniti jednak model opisa kakav je već primijenjen na opis prijedložnih adverbijala koji izražavaju prostor. To je očit pokazatelj prostornih metafora, toliko običnih u svakodnevnom jeziku da se najčešće i ne obraća pažnja na njihovu metaforičnost i prostornu motiviranost. Predrag Piper analizira primjere metafora u političkim tekstovima, npr. *pad s vlasti, silazak sa scene, odlazak iz političke arene, u krugu razvijenih zemalja*.

U četvrtoj cjelini *Prostorne metafore u lingvistici* (133-156 str.), nakon kraćeg teksta o metafori i o odnosu između jezika i govora, opisuje se unutrašnja i vanjska modalnost glagola *morati*. U opis glagola ugrađuju se i lokalizacijski kriteriji. Peta cjelina *U prostoru teksta* (159-210 str.) bavi se problemom modeliranja teksta, diskursnim markerima i temporalnom lokalizacijom, linearnom strukturom teksta i prospektivnom lokalizacijom u tekstu. Pod prospektivnom organizacijom teksta autor misli u prvom redu na kataforičku upotrebu pokaznih zamjenica, poput *Reći ću ti ovo: došla sam jučer da...: To je izgledalo*

ovako: gomila knjiga.... U takvoj ulozi su *ov*-zamjenice gotovo bez konkurencije drugih zamjениčkih riječi. Rijetko se pojavljuju *on*-zamjenice, i to samo u korelaciji s *ov*-zamjenicom, npr. *Ovo čime ćemo započeti izlaganje jednako je važno kako onc čime ćemo ga završiti.* Autor ispravno tvrdi da se *on*- i *t*-zamjenice pojavljuju kao katafore ispred relativne rečenice, ali jedan od primjera kojima to ilustrira potrebno je korigirati jer on pogrešno ne sadrži relativnu, nego izričnu rečenicu: *Neka vas ne brine to što ona malo kasni* (kriterije za razlikovanje relativne od izrične rečenice v. u S. Kordić, *Relativna rečenica*, Zagreb 1995, str. 44-46).

Na kraju knjige *Jezik i prostor* Predraga Pipera nalazi se popis citirane literature i bibliografska bilješka. Kad se zna da prostorni i vremenski odnosi stalno zaokupljaju pažnju lingvista, a zadnjih desetljeća još i pojačano, onda se može zaključiti da će ova knjiga posvećena izražavanju prostora u jeziku svakako naići na širi krug zainteresiranih čitalaca.